

Вишиванка – генетичний код нації

Мета: ознайомити учнів з традиціями рідного краю, розширити уявлення про вишиванку, як вид мистецтва, про її значення у житті українців; виховувати любов до національних традицій, до краси і гармонії навколишнього світу; почуття національної гордості; сприяти розвитку естетичного смаку та творчого мислення.

Обладнання: вишиванки, ноутбук, проектор, екран, презентація «Українська вишиванка – генетичний код нації», відеокліп «Вишиванка»

Заставка, слайд 2

Учитель: У кожного народу, нації є свій унікальний код, ДНК, який може бути захищений, здавалося б, у простих речах – піснях, казках, оберегах, вишиванках... Для українця вишиванка – не просто одяг. Це щось дуже особливе: особисте, рідне, святе. Вишивка – як символ, який зберігає коріння нашої нації, ідентичність, розуміння себе. Це наша історія: міфологія, релігія, давнє мистецтво наших предків, душа нашого народу. Наші предки вірили, що вишита сорочка служить певним оберегом від усіляких недуг та недобрих поглядів. Та більше того, саме у вишивці зашифровано наш генетичний код.

Слайд 3

Ще 100 років тому, досліджуючи вишивку, історик мистецтв Володимир Стасов зазначав: «У народів стародавнього світу орнамент ніколи не містив у собі жодної зайвої лінії, кожна рисочка мала тут своє певне значення ... Це - складна мова, послідовна мелодія, яка має свою основну причину і призначена не тільки для очей, але також для розуму і почуттів».

Так і з українською традиційною вишивкою, деякі таємниці якої ми спробуємо вам сьогодні відкрити.

Слайд 4

Учень 1: Вишивка – це один із найдавніших та найпоширеніших видів народної творчості. Прагнення прикрасити свій одяг, свій дім завжди було властиве людині. За допомогою вишивки звичайний шматок домотканого полотна перетворювався у витвір мистецтва.

Народне мистецтво, яке передавалося з покоління в покоління, століттями завжди було і є ґрунтом для спілкування людей, джерелом пізнання історії, культури, звідти ідуть витоки творчості. Традиційні пісня і танок, легенда і казка, малюнок і художнє ремесло стали основою сучасного народного мистецтва, пов'язаного з виготовленням речей, практично необхідних, зручних у користуванні й ошатних за формою та оздобленням.

Із далекого минулого прийшло до нас і рукоділля – рук діло – шиття, плетіння, в'язання, вишивання, різьблення, ткацтво. І виникло воно з любові до рідної землі і батьківської оселі, зі спілкування з навколишнім світом та потреби не стільки бачити красу, а й творити її власними руками.

Учень 2: Сорочка — один із найдавніших різновидів одягу. Раніше вона шилася із лляного або конопляного полотна. Є два типи сорочок: додільні й “до підтички” — до яких пришивають нижню частину із грубішого полотна. Ця підтичка має важливе значення в міфологічному світогляді. Вона символізує низ, сили, пов'язані із землею. Коли народжувалася дитина, мати відривала у своєї сорочки підтичку й загортала малюка в неї. Новонародженого закутували в батькову сорочку, щоб батько його любив. До хрещення не вдягали сорочки, а тільки сповивали. Сорочка – символічний замітник людини. Бувало, що сорочку вдягали навиворіт від зурочення. Продати свою сорочку, за повір'ям, означало продати своє щастя.

Учень 1: Історія вишивки на території сучасної України бере початок ще до нашої ери. Про неї згадував Геродот і чимало мандрівників. Люди протягом століть створювали й удосконалювали різні техніки вишивки. Кожен орнамент на сорочці був не просто так, а мав особливе місце, значення і магію, оскільки українці вірили, що той чи інший візерунок несе певну захисну силу від біди і нечистої сили.

Наші бабусі досі пам'ятають багато секретів давнього ремесла.

Слайд 5

Наприклад, фарбували нитки для вишивання колись лише природними барвниками. Брала те, що було під рукою: кору, коріння, листя і квіти. Цікаво, що для закріплення кольору нитки запікали у житньому тісті – так вони не втрачали забарвлення протягом десятиліть.

СЛАЙД відео 6

Учень 2: У давнину українці висловлювали себе завдяки вишитим на чоловічої чи жіночої сорочці візерункам. Носили повсякденні і святкові сорочки. По вишивці можна було визначити статус і походження власника.

У вишиванці все має значення: вид і колір тканини, гамма кольорів і поєднання їх на сорочках, і звичайно ж сама символіка візерунків. При цьому в кожному регіоні України узори та орнаменти значно відрізняються і навіть можуть нести різне смислове значення.

Дивовижно, та українським майстриням відомо близько 250 видів вишивальних швів, які базуються на 20 техніках.

Слайд 7

Учень 1: Ось деякі з них:

- качалочки

Слайд 8

- пряма гладь

Слайд 9

- коса гладь

Слайд 10

- занизування

Слайд 11

- набирування

Слайд 12

- вирізування

Слайд 13

- виколювання

Слайд 14

- зерновий вивід

Слайд 15

- верхошов

Слайд 16

- хрестик

Слайд 17

- мережка

Та ще багато інших швів використовувалося при створенні вишиванки.

Слайд 18

Учень 2: Вишиванки носили усі та повсюди в Україні – від Львова до Луганська. Кожна область, район чи село володіли власною унікальною технікою вишивки.

Слайд 19

Учень 1: Найпоширенішими кольорами на вишиванці прийнято вважати червоний та чорний, адже саме вони вважалися магічними. Червоний – як

символ життєдайної енергії, кохання, радості, а от чорний уособлював в собі незлічену кількість таємних, сакральних знаків до родючої землі, яка забезпечувала достаток то врожай.

Серед найпопулярніших кольорів також виділяють білий – колір світла, зелений – ріст і розвиток, прагнення до життя, синій – холод та вода. Орнаменти вишиванки дійсно вражають!

Слайд 20

Учень 2: Вишивка *Вінницької області* славиться цікавими і складними техніками: низь, поверхниця, кафасор, лиштва, вирізування, мережка «шабак» тощо. Звичайно одна вишивка поєднує відразу мало не всі стилі та техніки виконання вишивки та кольорові гами. Але завжди обов'язково повинен бути якийсь один колір переважаючим. Улюбленим був колір стиглого жита у поєднанні із чорним.

Слайд 21

Учень 1: У *Волинській області* сорочкам притаманні чіткі візерунки, а простота виконаної композиції додає вишиванкам вишуканості. Для цього краю характерним є ритмічне повторення різних геометричних фігур: зірок, ромбів, ламаних ліній. З усіх кольорів переважав червоний, також вишивали синім і чорним. Рослинним мотивам віддають перевагу на півдні області.

Слайд 22

Учень 2: Стародавніми класичним техніками на *Дніпропетровщині* було вишиття низью та ажурними мережками. Вишивки хрестиком здебільшого геометричні, а також рослинні, що набули геометричного характеру. Дослідники, які розглядали найстаріші колекції вишивок Дніпропетровського краю, говорили: «Такого розмаїття ромбів, хрестів, косих хрестів, зірок, трикутників, квадратів, їх поєднання, вписування одних елементів в інші..., важко собі уявити.»

Слайд 23

Учень 1: Гама кольорів тепла вирізняє *Донецьку вишивку* від інших. В ній багато сонця. В ній більше червоного, ніж чорного. Орнаменти яскраві, чорно-червоні на світлому (білому) тлі. Якщо були рослинні мотиви – то це пишні квіти, цілі букети і дерева. Зображали й птахів. (На весільних рушниках, наприклад, птахи сприймаються як елемент чарівності, казковості). На Донеччині вишивали різними техніками, окрім хіба що яворівки і низинки. Кольори ниток, якими вишивали жіночі й чоловічі сорочки – традиційно червоний, чорний і білий. Оздоблювали рукави, рідше коміри та поділ.

Слайд 24

Учень 2: Відомою на всю Україну була чоловіча так звана чумацька сорочка – з широкими рукавами, де вишивкою оздоблювався лише комір. (Цікаво, що такий рукав служив своєрідним прапором для подачі сигналу при переправі через дніпровські пороги). Чумацькі сорочки завжди добірно вишивалися. Комір здебільшого — лиштвою, пазуха — вирізуванням, а рукава вирізуванням з лиштвою. У *Запорізькій області* використовували всі основні геометричні фігури та їхні поєднання: кола (символи сонця) в середині яких розміщуються розетки, складені з ромбів; ромби можуть бути однією фігурою та поділені на частини, також з крапками посередині.

Слайд 25

Учень 2: Для *Полтавської вишивки* характерна ніжна кольорова гама, пастельні тони. Найчастіше це вишиття білим по білому геометричних орнаментів (у народі асоціювалось із морозними візерунками), а також поєднання їх з рослинними. Щоб підсилити ефект – додавали нитки попелястих кольорів. Кажуть, саме полтавська вишивка є найскладнішою зі всіх українських. «Рідною» для полтавчанок здавна була техніка лічильна гладь (лиштва). Наприклад, жіночу полтавську вишиванку можна впізнати за дуже багатим, складним, та водночас ніжним за кольорами, «тонким» оздобленням рукавів.

Слайд 26

Учень 1: Виразний рельєфний візерунок - такими були вишиванки в *Тернопільській області*. Орнаменти вишивали бавовняними нитками згущеними стежками. Кольоровими бавовняними нитками обводили певні візерунки вздовж усього рукава сорочки. Особливо відомі вишиванки з села Борщів. Вони відрізняються насичено вишитими рукавами, які зазвичай вишиті чорним кольором. Тут його пов'язують з чорними сторінками історії краю - на нього часто нападали турки і татари.

Слайд 27

Учень 2: *Львівська вишивка* має свою особливість: білий простір між елементами малюнка, завдяки чому сорочка виглядає прозорою і легкою. Львівські вишивки, виконані переважно хрестиком та стебнівкою, нагадують тонке мереживо. Дрібна павутинка квіток чорного кольору, поєднаного із червоним, жовтим, зеленим та синім.

Слайд 28

Учень 1: *Закарпатська вишивка* – це дуже різнобарвна та густа вишивка – традиційними тут були більше десятка кольорів. Чи не кожне село тут мало свою «улюблену» гаму: від чорно-фіолетової та вишневої до зелено-голубої. Якщо червоний поєднувався з чорним – при цьому один колір обов'язково

виділявся. Найпоширеніші техніки: низинка, кучерявий стіб, пряма та коса гладь... Основні фігури – ромб, який прикрашався іншими елементами – і так звані кривульки (зигзаг).

Слайд 29

Учень 2: На *Луганищині* сорочку, переважно полтавського типу, прикрашали по нижньому краю плетеною "мережкою". Своєрідність вишивки закладено в багатобарвних орнаментах, виконаних дрібним хрестиком і напівхрестиком, іноді грубою ниткою. Домінують геометричні та рослинно-геометричні візерунки. Тут сміливо поєднували червоний колір з блакитним.

Слайд 30

Учень 1: *Кримські* татарки теж любили вишивати. Природно, що їхня вишивка відрізняється від більшості типових на материковій Україні. Важливими тут є контрасти (які можна побачити й на народному верхньому одязі). Вони часто використовують квітчасті орнаменти з ніжними кольорами, правильно підбираючи кожну квітку. Головні знаки, використовувані майстрами тут такі: жіночий знак — вигнута гілка — означає мінливість, динамічність, розвиток. Чоловічий — родове дерево — надійність, стійкість та сила. Гвоздика – літня людина. Тюльпани символізують молодих хлопчаків, а рози – жінок. Є також символ «марам», який досить часто зустрічається на вишивці в орнаментах, особливо головних покривалах і поясах з широкою вовняної тканини – це «дерево життя».

Учень 2: Як ви бачите, всі українські вишиванки дуже красиві і дуже різні. Вони прикрашені різними орнаментами і візерунками, які несуть в собі особливий сенс.

У вишиванці орнаментом обов'язково прикрашалися края одягу. Вважалося, що це ті місця, через які під сорочку може пробратися зло, адже саме на руках, шиї та подолі відкривається доступ до тіла. Вишивка в цих місцях несла і несе в собі окультний характер, а символи на ній - це в першу чергу обереги.

Слайд 31

Учень 1: Орнаменти вишивок діляться на три основні групи: геометричні (абстрактні), рослинні та зооморфні (тварини). При цьому геометричні орнаменти вважаються чоловічими, а рослинні - жіночими.

Слайд 32

Учень 2: У числі традиційних чоловічих символів: всілякі знаки вогню (ромбічна решітка), знаки сонця (ромб з відростками-променями або прямий хрест) і ромби з точкою в середині (знак ниви, засіяної насінням).

Слайд 33

Учень 1: Споконвіку жіночі геометричні символи - пряма лінія (знак землі), всілякі спіралі, хвилі і змійки (знаки води), а також косий хрест, що нагадує букву Х - це накреслення руни «урожай» і знак Місяця.

Слайд 34

Учень 2: Але візерунок народної сорочки не буває тільки з чоловічих або тільки жіночих символів. Зазвичай вони поєднуються. Тому вигнуту змію - символ Води і восьмиконечну зірку - Сонця вишивали як на чоловічих, так і на жіночих вишиванках. Як символи материнської та батьківської енергії їх було прийнято наносити на дитячу сорочку в якості оберега.

Учень 1: Сьогодні можна цілком розгубитися, купуючи вишиванку, адже сорочки, рушники, блузи прикрашають різні візерунки та орнаменти. Що означають символи на вишивках та які з них найкраще підходять для нас особисто?

Слайд 35

Учень 2: *Ромб* – знак родючості землі. Ромб з крапкою всередині – символ засіяного поля. Ці знаки, що дійшли до нас з глибокої минувшини – Сонце, Вода і Земля – складають життєдайну трійцю. Вони є неподільними в орнаментах української вишивки.

Слайд 36

Учень 1: *Квадрат* – чотири сторони світу (південь, північ, захід, схід); чотири пори року (осінь, зима, весна, літо); чотири пори віку (народження, юність, старість, смерть);

Слайд 37

Учень 2: *Зірка* – Зорі на вишивці символізують гармонійність та упорядкованість Всесвіту.

Слайд 38

Учень 1: *Коло* – один з найдавніших символів - символ Сонця, означає гармонію. Чотирикінцевий хрест у колі – оберіг хати на щастя.

Слайд 39

Учень 2: *Хрест* – символ Бога. З часів трипільської культури на гончарних виробках, календарях хрестом позначали час зимового сонцестояння.

Слайд 40

Учень 1: *Хвилясті лінії* – знак води, який уособлює безперервну плинність життя.

Учитель: Це були графічні орнаменти. А давайте спробуємо вгадати рослинні орнаменти. Що зображено на них?

Слайд 41

Відповіді дітей

Слайд 42

Учень 2: Це *калина* - – краса, кохання, символ України. Калину пов'язували з народженням Всесвіту, вогняної трійці: Сонця, Місяця та Зірки. Тому назву вона отримала від давньої назви Сонця – Коло. А оскільки плоди калини червоні, вони символізують кров та безсмертний рід. Саме тому весільні рушники, дівочі і навіть чоловічі сорочки прикрашають гронами калини.

Слайд 43

Відповіді дітей

Слайд 44

Учень 1: Це *дуб* - священне дерево, яке уособлювало Перуна, бога блискавки та грому, чоловічої енергії, розвитку, життя. Тому парубки і молоді чоловіки завжди мали при собі чарівний оберег живильної сили свого роду.

Слайд 45

Відповіді дітей

Слайд 46

Учень 2: А це *троянда (або ружа)* - любов, кохання. У християнстві – квітка раю. Давня назва троянди, ружа, співзвучно стародавній назві Сонця – Ра. Крім того, є ще й давня назва крові – руда. Узори з ружами уклалися за законами рослинного орнаменту, що означало безперервний сонячний круг з вічним оновленням.

Слайд 47

Відповіді дітей

Слайд 48

Учень 1: *Виноград* - символ Ісуса Христа; радість, краса, створення сім'ї, символ чоловічої енергії (лоза – символ жіночої енергії, а також символ церкви). Символіка винограду розкриває нам радість і красу створення сім'ї. Сад-виноград – це життєва нива, на якій чоловік є сіячем, а жінка має обов'язок ростити і плекати дерево їхнього роду.

Слайд 49

Відповіді дітей

Слайд 50

Учень 2: Мак – пишність, оздоблення; символ Великої Матері (Діви Марії). З давніх-давен на Україні святили мак і ним обсівали людей і худобу, бо вірили, – що мак має чарівну силу, яка захищає від усякого зла. А ще вірили, що поле після битви навесні вкривається маками. Ніжна трепетна квітка несе в собі незнищену пам'ять роду. Дівчата, в сім'ї яких був загиблий, з любов'ю і сумом вишивали узор маку на сорочках, а на голови клали віночки з семи маків, присягаючи цим зберегти й продовжити свій рід.

Слайд 51

Відповіді дітей

Слайд 52

Учень 1; Це лілея - цнотливість, символ дівочих чар та чистоти. В легендах квітка лілії – то символ дівочих чарів, чистоти та цноти. Вишита квітка лілії допоможе розгадати таємницю цих чарів. Лілія є жіночим символом.

Слайд 53

Відповіді дітей

Слайд 54

Учень 2: Хміль – залицання, весільна тематика молодого буття, любов. Листя хмелю можна віднести до молодіжної символіки. Крім центральної України, візерунок поширений на Поділлі. Хміль несе в собі знак розвитку, буяння та кохання. Хміль – це весільна символіка.

Слайд 55

Учень 1: Дерево життя – один із найпоширеніших мотивів вишивального мистецтва, особливо рушникарства. Це – і дерево роду, де кожна квіточка позначає якогось родича першого та наступних поколінь. Всі разом квіти то пуп'янки на дереві є втіленням родоводу певної людини.

Слайд 56

Учень 2: Обереговим знаком українців була вишивка **Берегиня** — мати всього живого, первісне божество – захисник людини, богиня родючості, природи та добра. З часом Берегиня стала охороницею дому. Зазвичай її вишивали нитками червоного кольору, який був символом очищуючого вогню та сонця і мав охоронні, лікувальні властивості.

Слайд 57

Учень 1: Також на вишиванках часто можна побачити птахів. *Птахи* – це символи Божественного світу, кохання та весни.

Учень 2: Українська сорочка — це не тільки традиційний одяг, а і своєрідне віддзеркалення всесвіту в мініатюрі.

На жаль, всього перерахувати за годину неможливо, різноманіття народної фантазії нескінченно і ми всього лише доторкнулися до сакральних таємниць української вишивки. Але наостанок хотілося б згадати так зване «Бродівське письмо», яке останнім часом стало дуже популярним серед шанувальників національної вишивки.

«Бродівське письмо» придбало широку популярність завдяки Володимиру Підгірнику, який багато років пильно вивчав витoki і різноманіття української писанки та вишивки. В результаті він привів літерну розшифровку символіки української вишивки, стародавній календар і детальну інструкцію такої вишивки.

Учень 1:

Слайд 58

- Абетка

Слайд 59

- Цифри

Слайд 60

- Календар

Слайд 61

- Приклади написання слів

Слайд 62

Учень 2: А тут закодовано прізвище, ім'я та дата народження видатного українського письменника Тараса Шевченка.

Слайд 63

Учень 1: За допомогою Бродівського письма можна закодувати будь-яке слово. Ось так ми закодували назву нашої країни – *Україна!*

Слайд 64

Учень 2: А так виглядає в українській вишивці назва нашого міста - *Краматорськ.*

Слайд 65

Учень 1: Кожен, хто знайомий з Бродівським письмом та взагалі з вишивкою, може сам закодувати в вишивці будь-що і зробити для себе й своїх рідних унікальний оберіг. Наприклад, ось такий кулон. Або ялинкову прикрасу на новорічну ялинку.

Слайд 66

Учень 2: Вишивати нескладно і кожен може навчитися, якщо захоче. Лише треба прикласти трішечки зусиль, натхнення, любові та мати велике бажання і тоді вийде все просто чудово! І це заняття не тільки для дівчаток, з великою майстерністю займаються вишивкою й чоловіки, вони вишивають не тільки рушники та сорочки, але й картини, ікони. І це у них виходить дуже гарно.

Слайд 67

Учитель: Зараз – особливий час. Ми звертаємося до джерел народної творчості, до народних традицій. І як радісно усвідомлювати, що вони сьогодні оновлюються, оживають, і, мабуть, чим більше ми будемо їх знати, тим життя наше буде радіснішим, духовно багатшим.

Сьогодні українці з гордістю підкреслюють свою приналежність до української нації все більше і більше. Найхарактернішим та найпростішим виразником своєї належності до України є вбрання, а саме вишита сорочка – вишиванка.

Слайд 68

По закінченні відео «Вишиванка»